

Az orvosi nyelvben gyakran használt idegen kifejezések (2)

BŐSZE PÉTER DR.

Semmelweis Egyetem I. Sz. Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika, Fővárosi Szent István Kórház Szülészeti és Nőgyógyászati Osztály, Budapest

E-posta: bosze@eagc.eu

A magyar orvosi nyelvben gyakran előforduló és félreérthető kifejezések sorozatának első részét a Nőgyógyászati Onkológia 20. évfolyam 1. számában adtuk közre. Az alábbiakban a második részt közöljük.

o végződésű görög–latin szavak Az o végződés (o kötőhangzó) összefüzi a görög–latin szóösszetételei tagokat, ezért azokat egybeírjuk, kötőjelet az o végződés után nem teszünk, mert fölösleges, kétszeres jelölés (fizioterápia, gastroduodenalis, nem pedig fiziko-terápia, gastro-duodenalis). Az o végződésű előtagoknak rendszerint nincs önálló jelentésük: csak akkor tekinthetők szóösszetételei tagoknak, ha önálló jelentésű utótaggal kapcsolódnak. Nem ritka, hogy több o kötőhangzós előtag kapcsolódik a görög–latin szavak utótagjával; ezeket egyetlen szóösszetételei tagnak számoljuk (duodenogastrooesophagalis, sternocleidomastoideus [kéttagú összetételek]). Kivételesen három o is társulhat, ekkor kötőjelezünk (salpingo-oophorectomia).

off-label Forgalomban lévő gyógyszernek nem az engedélyezett javallat szerinti használata. Off-label gyógyszeralkalmazás, alkalmazás, kezelés stb. kifejezésekben használják. Az angolból megfontolatlanul átvett szó, divatkifejezés, használata igénytelenség. Nem előírás szerinti, nem előírással, nem szabványos stb. magyar kifejezésekkel helyettesíthető.

operál, műt Egyformán használhatók. A latin eredetű operál a köznyelvben is honos, és nemzetközi szakszó; a 'műteni' igen kívül 'valamit végrehajt, ügyeskedik' értelemben is használatos; a szövegkörnyezet igazít útba. Az ezzel a módszerrel operál jelentheti, hogy a műtétet ezzel a módszerrel végzi, de más összefüggésben: ekként hajtja végre a feladatot; ilyen módon ügyeskedik stb. Az utóbbi jelentésekben inkább sajtónyelvi szó, divatszó. Az orvosi szaknyelvben műtétet végez értelmű; operáció = műtét. A műt ige tárgyas formájához nyomatékosításra a meg igekötőt írhatjuk (megműti a beteget, megműtötte a beteget).

optimális, szuboptimális Az optimális orvosi nyelvben megszokott idegen szó, a 'legjobb, a legerendesebb' stb. kifejezésére szokásosan az optimálist használják (optimális kezelés, optimális megoldás, ez az optimális módszer). Magyarul a szövegvonatkozás szerint a legjobb, a legkedvezőbb, a legalkalmasabb, a legmegfelelőbb stb. szavakkal válthatjuk ki, és választékos is a világos, magyar fogalmazás. Az optimális nem fokozható, eleve felsőfok; az optimálisabb, a legoptimálisabb hibás kifejezés. A szuboptimális jelentése: nem optimális, nem a legjobb, nem a legmegfelelőbb stb. Igényes írásban nincs helye (szuboptimális műtét, nem teljes értékű műtét).

optimista, pesszimista Köznyelvi jövevényszavak – az orvosi szakirodalomban is. Magyarul tökéletesen és néha színebben is kifejezhetők (derülátó, bizakodó; borúlátó, kishitű, reményvesztett). Optimizmus (derülátás, bizakodás stb.); pesszimizmus (borúlátás, sötétben látás, csüggedés stb.).

panel Az orvostudományban valamilyen 'szakértői csoport, szakértői testület' (például valamilyen kutatást, vizsgálatot felügyelő, irányító testület), illetőleg 'valamilyen műszerek, gyógyszerek, nevek stb. jegyzéke' jelentéstartalomban alkalmazzuk (műszerpanel [a műszerek jegyzéke], vizsgálati panel [a vizsgálatok jegyzéke]). Leginkább mégis az angol panel discussion mintájára terjedt el a tudományos rendezvényeknél (panel diszkusszió, panel megbeszélés). Magyarul: kérdés-megbeszélés. Lényege: a hallgatóság előtt szakértők ülnek, akik kérdésekre válaszolnak, megvitatnak témákat. Nem azonos a kerekasztal-megbeszéléssel (round table discussion), amely szakértői testület, munkacsoport megbeszélése; nem a hallgatóság előtt, hanem szűkebb körben zajlik. Hasonló összefüggése a konzílium szónak is van (tanácskozás valamilyen kérdésben), ám ez jóval szűkebb értelmű. Szokásosan a konzílium az orvosoknak egy beteggel kapcsolatos megbeszélése (több szakorvos konzíliumot tart az esetről – megbeszéli a teendőket).

paradigma Az orvostudományban 'elmélet, szemlélet, nézőpont' értelemben mondjuk (paradigmaváltás – szemléletmódosulás, szemléletváltás).

paraméter Az orvosi-biológiai nyelvben 'mutató, változó, állapottényező, méret' jelentésben használjuk (Milyen paraméterek szerint értékeljük a tudományírást? Milyen mutatók szerint...? Add meg a kép paramétereit – méreteit!).

patogén, pathogen, virulens A görög–latinul pathogen szó már jövevényszó, ezért patogén a helyes írásmódja, a pathogén forma hibás. Jelentése: 'betegséget okozó, betegítő'. Pontosan fedi a fogalmat a megbetegítő/betegítő szavunk. Járványtani értelemben: kórokozó/kórkeltő, de megfelelő a fertőző/fertőzőképes is. A patogén azonban nemcsak fertőződésre, hanem a megbetegedésre is vonatkozik. Angolul pathogenic, amelyet szokványosan highly/low pathogenic formában használnak. Sajnos a honi irodalomban is terjed (highly/low patogén/pathogen). Máskor a highly szót helytelenül „magasan”-nak fordítják; ebben az értelmében inkább a nagyon, erősen a helyes, tehát nagyon/erősen patogén. Ugyanígy sántít a low jelző alacsony fordítása; a gyengén, enyhén találób. A gyengén szerencsésebb, mert inkább jelenti, hogy kisebb erejű a betegség keltésében, mint az enyhén szó. Tehát: erősen, gyengén betegítő/patogén. A virulencia a kórokozók megbetegítő képességét fejezi ki; a virulens jelentése: 'megbetegítésre képes'. Alkalmazzuk a nagyon/erősen virulens, kevésbé/kissé/gyengén virulens (betegséget okozó) kifejezéseket.

patológia, pathologia Kórtan helyett legtöbbször kórbonctannak nevezik, ám ez nem fedi a patológia tudományát, mivel a szakma döntő súllyal az élő emberekből eltávolított szövettani és sejtminták értékelését végzi. A kórbonctan szó nem ezt fejezi ki: a halott emberrel sejtett összefüggést. A kórszövetten kifejezéssel megfelelően helyettesíthető. A patológia/patologia írásmód hibás.

PCR (polymerase chain reaction) Magyarul: polimeráz-láncreakció – a vizsgálat szót nem tesszük hozzá (polimeráz-láncreakcióval vizsgáltuk, nem pedig polimeráz-láncreakció vizsgálat); PCR-rel, DNS-PCR).

periféria, periferiális/periferikus, perifériás Köznyelvi jövevényszó; a periphēria, periphēricus változatát nem írjuk. A periféria általános jelentése: 'valaminek a széle, külső része' – a központtól távoli rész; a periferiális/periferikus jelzők is erre vonatkoznak: valaminek a széléhez, külső részéhez tartozó, azzal kapcsolatos – átvitt értelemben mellékes. A perifériás jelzőt az orvosi szaknyelv távoli, félreeső – a központtól távoli rész – értelemben is használja (Az ösztrogének a petefészekben és a perifériás szövetekben [zsírszövet, csont, érfal stb.] képződnek. Magyarul: a petefészekben és félreeső (távoli, más) szövetekben).

placébó, placebo Jelentése 'álgógyszer': küllemében egyezik a valódival, de hatóanyag nincs benne. Állhatású (lelki

hatású) gyógyszer. Mondjuk ál-előtagként más összefüggésekben is, például placébócsoport – valamely vizsgálatnál a placébót kapó csoport. Magyarul álcsoport. Köznyelvi jövevényszó, magyarosan írjuk.

polip, polypus 'nyálkahártya-daganat'. Szakszövegben a polip szót használjuk. A polypus elnevezést idegen kifejezés részeként (polypus uteri) és a képzett formáknál használjuk (plyposus, polyposis, polypositas).

post-, poszt- 'után'. A magyarosan írt szakszavakkal a poszt-, az idegenesen írtakkal a post- a helyes (postnatalis, posztnatalis, postmenstrualis, posztmentsruális, postpartum, posztpartum).

potenciál, potenciális 'lehetséges', 'teljesítőképesség', A fizikában sokféle potenciál van (elektromos, hártya-, áramlási). Lényeges, hogy nem azonos a feszültséggel, ezt az orvosi nyelvben is gyakorta keverik, például az elektromos feszültség helyett potenciált mondanak (Feszültség = potenciálkülönbség). Az EKG, EMG, EEG nem potenciált, hanem potenciálkülönbséget, azaz feszültséget mér.

prae-, pre- 'elő'. A magyarosan írt szakszavakkal a pre-, az idegenesen írtakkal a prae- előtagot társítjuk (premenopauza, praemenopausa, prekursor, predispozíció, praedispositio). Ékezzettel nem írjuk: prémenstruális, helyesen: premenstruális.

praecarcinoma, praeblastoma, intraepithelialis neoplasia A praecarcinoma (rák előtti/rákelelőző állapot) vagy praecarcinomatosis (rákosodás előtti állapot) fordítása többféle lehet, sőt ezeket változtatva is használhatjuk. A két fogalom jelentése többé-kevésbé ugyanaz: a hámban keletkező rák/rákosodás, vagyis olyan elváltozás, amely az alaphártyát (membrana basalis) még nem törte át, tehát nem (invazív, áttörő) rák, hanem rákelelőző állapot. Nem rákmegelőző állapot; a megelőzés ugyanis folyamat és nem állapot. A jelölt szó szerkezetben ugyanakkor már a megelőző (preventív??) a megfelelőbb (rákot megelőző / rákelelőti??), és fordíthatjuk rákot megelőző-nek a praecancerosus jelzőt is. Mivel a rákosodás a hámon belül van, nevezhetjük a betegséget hámbeli-nek is (hámbeli rák / rákosodás). Használatos még az in situ carcinoma kifejezés; ennek a jelentése helyi, azaz hámbeli rák. Megkülönböztettként a praecarcinoma és a praecarcinomatosis kifejezéseket hámbeli rákosodás-nak nevezzük. Bonyolítja a helyzetet az intraepithelialis neoplasia kifejezés; ez tükröfordításban hámon belüli (hámbeli) növedék-/daganatkeletkezést jelent (neoplasia = növedék- [daganat-] képződés), amely egyenlő a rákképződéssel, hiszen a hámban más daganat nem keletkezik. A fordítása szintén hámbeli rákosodás. A példák jól mutatják, hogy az értelemszerű magyar szakszavak milyen sok idegent helyettesíthet. Használatos a rákelelőző elváltozások vonatkozásában még a praecursor szakszó, leginkább már magyarosan (prekursor) írva. A szó jelentése előanyag, amelyből más anyag keletkezik. A rákelelőző állapot kifejezésére nem helyes.